Anomalieë in die Gereformeerde standpunt oor die rol van die vrou in die kerk¹

Wim C. Vergeer
Gereformeerde Kerk Potch-Oos
POTCHEFSTROOM
E-pos: wvergeer@gksa.co.za

Abstract

Anomalies in the Reformed understanding of Scripture concerning the role of women in the church

Theories of T.S. Kuhn on the progress of science are applied in this study of the changing position of women in the Reformed Churches in South Africa (RCSA). From this perspective, the resolutions and appendices of the 1988 Synod of the RCSA concerning the issue of women in office, are seen as a “governing paradigm” on the status and role of women in the church. This paradigm has, however, in recent times been increasingly challenged by a number of anomalies that can no longer be adequately explained. Anomalies in ecumenical, hermeneutic and exegetic levels, as well as anomalies in the application of Scripture are pointed out and discussed. These anomalies are seen as evidence of an era of revolution concerning the views on women in the RCSA. According to the theories of Kuhn, this revolution will continue until a new paradigm capable of explaining all the relevant phenomena, becomes prominent.

Opsomming

Anomalieë in die Gereformeerde standpunt oor die rol van die vrou in die kerk

Teorieë van T.S. Kuhn oor die wyse waarop die wetenskap vooruitgaan, word gebruik in hierdie ondersoek oor die veranderende rol van vroue in die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA). Vanuit hierdie perspektief word die besluite en bylaes van die 1988-Sinode van die GKSA oor “die vrou in die amp” as “heersende paradigma” vir die status en rol van vroue in die kerke beskou. Hierdie

1 Voordrag gelewer tydens die eerste werkswinkel van die projek: *Vrou in kerk en samelewing* wat op 2-4 Mei 2001 te Potchefstroom gehou is.

“heersende paradigma” word egter toenemend bevraagteken deur teenstrydighede (anomalieë) wat nie langer bevredigend verklaar kan word nie. Anomalieë op die gebied van die ekumene, die hermeneutiek, die eksegetiese asook die hermeneutiese word in hierdie artikel aangetoon en bespreek. Hierdie anomalieë word verstaan as ’n manifestasie van ’n tydperk van revolusie in die standpunt oor vroue in die GKSA. Volgens die teorieë van Kuhn sal hierdie tydperk van revolusie voortduur totdat ’n nuwe paradigma, wat al die teenstrydighede bevredigend kan verklaar, as prominent aanvaar word.

1. Inleiding

Die begrip *anomalie* word in hierdie artikel met spesifieke wetenskap-filosofiese betekenis gebruik en is ontleen aan die navorsing van T.S. Kuhn oor die wyse waarop die wetenskap vooruitgaan. Die invloedryke bevindings wat Kuhn sedert 1962 oor hierdie onderwerp gepubliseer het, is ’n alternatief ten opsigte van die positivistiese wetenskapstradisie en word tot vandag as toonaangewend in die wetenskapsfilosofie beskou (vgl. Kuhn, 1970).

Kuhn (1970:1-9, 238) beweer dat die ontwikkeling van wetenskaplike teorieë histories en sosiaal bepaal word. Wetenskaplike kennis groei nie kumulatief deur die geleidelike toevoeging van nuwe kenniselemente tot die bestaande korpus van wetenskaplike kennis nie, maar wetenskaplike denke ontwikkel skoksgewys deur ingrypende breuke waarin een visie plek maak vir ’n ander (Van Huyssteen, 1986:65-66). Kuhn (1970:viii) noem hierdie visies: “paradigms: universally recognized scientific achievements that for a time provide model problems and solutions to a community of practitioners”.

’n Paradigma is vir Kuhn eerstens, sosiologies gesproke, die geheel van oortuigings, waardes en tegnieke wat deur die lede van ’n bepaalde gemeenskap gedeel word. Tweedens is ’n paradigma, histories gesproke, die konkrete probleemoplossings wat as voorbeelde in ’n bepaalde tydperk ’n basis skep vir die oplossing van die oorblywende probleme (Van Huyssteen, 1987:67-68).

Volgens Kuhn vertoon die ontwikkeling van wetenskaplike denke ’n duidelike patroon:

- *Pre-paradigmatiese periode.* ’n Tydperk van botsende standpunte omdat daar nog geen gemeenskaplike paradigma bestaan waarbinne wetenskaplike verklarings gegee sou kon word nie. Verskillende groepe ag verskillende feite relevant en ontwikkel hulle eie feite, hipoteses en teorieë (Kuhn, 1970:13-22).

- *Normale wetenskap.* Wetenskap word beoefen binne die ruimte van 'n gemeenskaplik aanvaarde paradigma. Hierdie paradigma bepaal hoe wetenskaplikes die werklikheid sien, en beïnvloed hulle teorievorming. Normale wetenskapsbeoefening is nie soseer op iets nuuts gerig nie, maar op die presisering van die dominante paradigma en die oplossing van raaisels wat in terme van die paradigma getoets moet word. Skerp geformuleerde reëls en gesagsaansprake van die heersende paradigma word gebruik om hierdie paradigma in stand te hou (Van Huyssteen, 1987:67-70).
- *Revolusionêre wetenskap.* Wanneer steeds meer en meer raaisels binne die grense van 'n bepaalde paradigma onoplosbaar blyk te wees, ontstaan 'n situasie waarin die vertroue in die dominante paradigma begin wankel. Vanuit hierdie krisissituasie kan wetenskaplikes plotseling deur 'n kreatiewe sprong tot 'n totaal nuwe kyk op die werklikheid en sy probleme kom. Dit is hierdie paradigmadiese omskakeling wat Kuhn (1970:92-110) as 'n wetenskaplike revolusie bestempel. 'n Revolusionêre fase van die wetenskapsgeskiedenis word gekenmerk deur die oorboordgooi van verouderde teorieë, die raaksien en bestudering van nuwe probleme, die aanvaarding van ander kriteria en die herinterpretasie van bestaande gegewens (Van Huyssteen, 1987:70).

Die begrip *anomalie* tree na vore in Kuhn se beskrywing van die tydperk van revolusionêre wetenskapsbeoefening. Verskynsels wat op een of ander manier in stryd is met die verwagtings van normale wetenskapsbeoefening word *anomalieë* genoem. Anomalieë word eers verdra of met verbeeldingryke denkpatriene gedwing om in te pas by die heersende paradigma. Wanneer die heersende paradigma al minder daarin slaag om hierdie weersprekende verskynsels te verklaar, breek 'n tydperk van revolusionêre wetenskapsbeoefening aan.

Hierdie artikel gebruik bovermelde insigte van Kuhn om die posisie van vroue in die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA) te ondersoek. Die besluite en bylaes² van die Nasionale Sinode van die GKSA (1988) oor "die plek van die vrou in die kerk", kan in hierdie konteks as die weergawe van 'n "heersende paradigma" beskou word. Die sentrale vraag in hierdie artikel is: het die GKSA oor die posisie van die vrou in die kerk 'n fase van revolusionêre wetenskapsbeoefening betree? Indien genoeg anomalieë bestaan, kan dit 'n aanduiding wees dat die heersende paradigma oor die vrou in die kerk nie meer al die ver-

2 Die bylaes was aanvanklik ongepubliseer, maar is op aanvraag in 2000 deur die Administratiewe Buro aan die kerke beskikbaar gestel. Hierdie artikel verwys na hierdie dokument as: "Bylaag".

skynsels bevredigend verklaar nie en dat die soektog na 'n nuwe paradigma vir die kerke begin het.

Die ondersoek na bogenoemde neem sy vertrekpunt in die standpunt dat eksegetiese bevindinge teoretiese status het. Op sy beurt berus hierdie vertrekpunt in 'n teksbeskouing wat sowel erns maak met die Bybelteks as menslike kommunikasiehandeling³ as met die feit dat dit, op 'n wonderbaarlike wyse, ook 100% geïnspireerde Godsopenbaring is. Volgens hierdie beskouing het die teks as openbaring self betekenis, maar die leser is verantwoordelikheid om met gebruikmaking van geldige wetenskaplike metodes die boodskap van die teks te formuleer. Eksegese is dus as 'n wetenskaplike handeling ook 'n geloofshandeling wat biddend en afhanklik van die verligting deur die Heilige Gees onderneem word.⁴ Eksegetiese bevindings het dus enersyds die status van geloofsuitsprake, maar is andersyds ook "teorieë oor 'n teks" wat binne 'n heersende paradigma 'n rol speel. Op hierdie manier is T.S. Kuhn se wetenskapsfilosofiese insigte oor teorievorming dus ook van waarde vir eksegeese en die teologie.⁵

2. Anomalieë

Hierdie artikel fokus op anomalieë wat na vore tree in die GKSA se verstaan van die posisie van vrouelidmate ten opsigte van die besondere dienste (amp) in die kerke. Veral die kerke se verstaan van die sogenaamde "swyggebod" (1 Kor. 14:34, 1 Tim. 2:11)⁶ word onder die soeklig geplaas. Anomalieë ten opsigte van die ekumene, die hermeneutiek, die eksegese en die hermeneuse word in hierdie verband aangetoon en beredeneer.

3 Hierin word aansluiting gevind by die teksbeskouing van Janse van Rensburg (2000: 575) wat die teks as 'n artefak sowel as 'n tekensisteem verstaan.

4 Vanweë die gebrokenheid van die mens lewer hierdie onderneming steeds onvolmaakte resultate. Uitsprake oor die Skrif kan dus nooit aan die Skrif gelykgestel word nie (NGB Art. 7).

5 Suid-Afrikaanse teoloë het hulle reeds in die tagtigerjare oor die betekenis van T.S. Kuhn se wetenskapsfilosofiese insigte vir die teologie begin verantwoord. Die voortou hierin is sedert 1985 geneem deur W. van Huyssteen, wat uitgeloop het op sy bekende publikasie: *Teologie as kritiese geloofsverantwoording* (1987). In April 1988 het teoloë van dwarsoor Suid-Afrika vir 'n driedaagse kongres in Pretoria byeengekom om die betekenis van paradigmas en paradigmaverandering vir die teologie te bespreek. Die referate by hierdie kongres is deur die RGN gebundel onder die titel: *Paradigms and progress in theology* (1988).

6 Alle Skrifgedeeltes verwys na die 1983-Afrikaanse vertaling (NAV). Verwysings na die 1933/53-Afrikaanse vertaling word met (OAV) aangedui.

2.1 Anomalieë in die ekumene

Lidmate van die GKSA beleef anomalieë ten opsigte van die rol van die vrou in die kerk waarskynlik eerste in hulle ekumeniese betrekkinge. Hierdie betrekkinge (hoofsaaklik met lidmate van die Nederduitse Gereformeerde Kerk [NGK] en Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika [NHK]) is wel informeel, maar is tog 'n reële werklikheid op verskillende vlakke van die samelewing. Lidmate word gekonfronteer met 'n situasie waar vroue wel in die NGK en NHK tot die besondere dienste (amp) toegelaat word, maar nie in die GKSA nie. Die redes vir hierdie verskil is nie eenvoudig of duidelik nie. Om die saak nog verder te bemoeilik, het al drie kerke dieselfde belydenis en erken lidmate van die genoemde kerkverbande mekaar as medegelowiges.

Die konsekwensie van hierdie verwarrende situasie is dat vrae en gesprekke oor die posisie van vroue deur Gereformeerde lidmate vermy word. Die paradigma waarvolgens vrouelidmate uit die amp geweier word, word óf nie deur die deursneelidmaat gedeel nie, óf word nie sodanig deur hulle verstaan dat hulle hulle daarvoor kan verantwoord nie. Vir die gewone lidmaat het die heersende paradigma oor die posisie van die vrou in die kerk dus nie meer 'n probleemoplossende funksie nie. Gevolglik kan die heersende paradigma mettertyd beskou word as iets wat net ingewydes, dominees of teoloë verstaan. Hierdie onderskeid tussen klerus en leke verteenwoordig 'n gevaarlike vervreemding en kan moontlik op sigself reeds 'n aanduiding van 'n tydperk van revolusionêre wetenskapsbeoefening wees.

Die 1988-Sinodebesluit en bylaes help ongelukkig nie om die probleem van verskil in standpunt in die ekumene te verduidelik nie. Die rapport aan die Sinode bevat 'n baie kort "kerkhistoriese oorsig" wat 'n paragraaf wy aan die besluite van die Christian Reformed Church in Amerika (CRC) (Acta, 1988:517). Die oopstel van ampte vir vroue in die Gereformeerde Kerke Nederland (GKN), die NGK en NHK word egter slegs as feite vermeld. Geen beredenering word gebied nie.

Dieselfde aksent word ook in die bylae gelê:

- Besluite van die GKN oor die vrou word ongekwalifiseerd afgemaak omdat dit op "'n uitsers Skrifkritiese beskouing" berus, wat sekere tekste as "tydgebonde" verklaar (Bylaag, 1988:76).
- Die bylae haal enkele uitsprake van teoloë van die NHK aan met die strekking dat daar in die Nuwe Testament nie voldoende gronde is om die vrou uit die besondere ampte te weer nie. Hieroor sê die deputate:

“dit behoort duidelik te wees dat hierdie benadering en besluite in stryd is met ons vertrekpunte” (Bylaag, 1988:77).⁷

- Die besluit van die NGK word in wese net in drie sinne vermeld, maar nie geweeg of beredeneer nie (Bylaag, 1988:78).
- Op oorweldigende wyse word in agt bladsye aandag gegee aan die standpunte van die CRC (Bylaag, 1988:79-87). As rede word die volgende aangegee: “die CRC het na ons mening die mees uitgebreide en intensiewe studie oor die saak gemaak”. Die beredenering van die CRC ten opsigte van verskillende Skrifgedeeltes word egter bloot vermeld en nie beoordeel nie.⁸

Opmerkings

- Die 1988-deputate se rapport en bylaes (op grond waarvan die Sinode sy besluit geneem het) reflekteer geen kritiese besinning, analise, dialoog of debat met die standpunte en beredenering van ander kerke oor “die vrou in die amp” nie. Sulke omgang met ander bronne voldoen nie aan die standaarde van goeie navorsing nie.⁹
- Deur nie erns te maak met ander kerke se oorwegings en standpunte nie, kan die GKSA die indruk wek dat net sy die waarheid in pag het. Die GKSA kan dan bloot kennis neem van navorsing van ander kerke, maar word nie daardeur beïnvloed nie. Dit bring die gevaar van ’n fundamentalistiese “ghetto-teologie” waarop Snyman (1992:359) enkele jare gelede gewys het, opnuut na vore.¹⁰

7 Dit blyk dat hierdie “vertrekpunte” twee dogmatiese formulerings is wat aksiomaties en sonder beredenering van die CRC oorgeneem word, naamlik: a) In die bestudering van die vraagstuk van die vrou in die besondere ampte staan die Skrif as vertrekpunt *teenoor* die gelowige as vertrekpunt. b) Die onus berus op persone wat die ampte vir vroue wil oopstel om te bewys dat die huidige standpunt onskriftuurlik is (Bylaag, 1988:77).

8 Sedert die 1988-Sinode het die situasie in die CRC egter ’n ingrypende wending geneem. In 1990 is ’n rapport aanvaar wat bepaal dat daar geen Bybelse gronde bestaan om die man se hoofskap oor die vrou in die huwelik ook op die kerklike lewe van toepassing te maak nie. In 1995 word besluit op die voorwaardelike oopstelling van alle ampte vir die vrou. In 2000 is die oopstelling van alle ampte vir vrouelidmate aanvaar. Dit bly ’n ope vraag of, met hierdie afloop bekend, die deputate steeds so ’n oorwig aandag aan die CRC sou gegee het.

9 Van goed verantwoorde navorsing word onder meer verwag dat versamelde gegewens vertolk, vergelyk en geëvalueer word om verbande aan te toon, alternatiewe oplossings te ondersoek en tot geldige gevolgtrekkings te raak (Van der Elst & Van der Walt, 1997:11).

10 Die *de novo*-benadering van die 1988-deputate tot die “studie van tersaaklike in die Ou en Nuwe Testament” (Bylaag, 1988:23-67) versterk hierdie vermoede.

Dit lyk dringend noodsaaklik dat die GKSA haar sal verantwoord oor anomalieë met ander kerke wat dieselfde belydenis het. Hierdie verantwoording moet op 'n grondige, inklusiewe en wetenskaplike wyse plaasvind en die resultate moet bevatlik wees sodat lidmate dit kan verstaan en gebruik.

2.2 Anomalieë in die hermeneutiek

In die 1988-rapport aan die Nasionale Sinode van die GKSA word Hoofstuk 1 van die bylaag aan “Hermeneutiese uitgangspunte” gewy (Bylaag, 1988:6-22). Die hermeneutiese uitgangspunte wat in hierdie hoofstuk uiteengesit word, reflekteer die tradisionele paradigma vir Gereformeerde eksegeese.¹¹ Alhoewel die debat oor die posisie van die vrou in die kerk nie die bestaande uitgangspunte in gedrang bring nie, kan anomalieë wel aangetoon word in die toepassing van hierdie uitgangspunte. Twee voorbeelde, naamlik anomalieë ten opsigte van die toepassing van die volgende aspekte word bespreek:

- die Skrif is tydgerig en nie tydgebonde nie;
- die skopus van die Skrif.

2.2.1 Die Skrif is tydgerig – nie tydgebonde nie

Oor die feit dat die Skrif as geïnspireerde Woord van God 'n boodskap vir alle tye bevat, is daar geen meningsverskil onder Gereformeerde teoloë nie (De Klerk *et al.*, 2000:6-7). Oor watter rol die tydgerigtheid van die Skrif in die bepaling van 'n boodskap moet speel, is daar egter geen eenstemmigheid nie.

2.2.1.1 Verskillende interpretasies van die historisiteit van die Skrif

Sommiges navorsers (Groenewald, 1977:7-11)¹² laat die historiese en kultuurhistoriese gegewens bloot as agtergrond of dekor vir die Skrif dien. Hiervolgens is daar geen werklike interaksie tussen die Skrif en die omstandighede waaronder dit ontstaan het nie. In die verklaring van Skrifgedeeltes word buite-tekstuele gegewens gehanteer as interes-

11 Die eerste prominente uiteensetting van hierdie Gereformeerde hermeneutiese paradigma was waarskynlik die artikel van Coetzee, De Klerk en Floor, “Die hermeneuse van die Skrif met die oog op hedendaagse kerklik-etiese vraagstukke” (1980) wat sedert publikasie rigtinggewend vir die Gereformeerde Hermeneutiek is.

12 Janse van Rensburg (2000:569) toon aan hoe Groenewald in die inleiding van sy kommentaar op 1 Petrus wel inligting gee oor die historiese situasie wat deur die Brief aangedui word, maar dat hierdie inligting geen rol speel in die verdere verstaan van verskillende Skrifgedeeltes in 1 Petrus nie.

sante, maar dooie agtergrond wat nie werklik 'n rol speel in die betekenisbepaling van 'n Skrifgedeelte nie.

'n Tweede groep (Jordaan, 1991:13) meen dat sosiologiese verklaringsmetodes wel met vrug deur Gereformeerde eksegete gebruik kan word, mits dit nie ten doel het om 'n "verborge betekenis agter die teks" te bereik nie. Hierdie standpunt impliseer egter 'n voorafverstaan van die teks, kennis oor watter deel van die betekenis van die teks verborge is en watter deel van die betekenis nie verborge is nie. 'n Bepaalde Skrifgedeelte sou self moes kon aandui wanneer en watter sosio-historiese gegewens relevant is vir die verstaan daarvan (Jordaan, 1991:24). Hierdie standpunt is egter onduidelik ten opsigte van die wyse waarop 'n bepaalde Skrifgedeelte die noodsaak van sosiohistoriese studie sal kan aandui. Die skrywer van 'n Bybelteks gee nie noodwendig sulke aanduidings nie omdat die sake en omstandighede waaroor hy skryf, meestal vir die eerste lesers klinkklaar en duidelik was. Hierdie sake (betekenisse) val egter nie noodwendig binne hedendaagse lesers se begrips- of ervaringsveld nie en kan dus vir hulle verborge wees.

Ander (Janse van Rensburg, 2000:567) beskou 'n bepaalde Skrifgedeelte as verweef met die sosiale en politieke werklikhede van die era waarin dit ontstaan het. 'n Skrifgedeelte moet in konteks verstaan word; as produk van 'n dinamiese samelewing, waarvan die skrywer en die eerste lesers ook deel is. Die tydlose boodskap van 'n Skrifgedeelte word juis verstaan deurdát óók volledig erns gemaak word met die tydgerigtheid daarvan.

Die resultate van so 'n konsekwente erkenning en verrekening van die tydgerigtheid van 'n Skrifgedeelte is soms verrassend. Dit kan tot gevolg hê dat die betekenis van 'n bepaalde Skrifgedeelte anders blyk te wees as wat met die eerste lees verstaan is. Die duidelik geïmpliseerde opdrag: "... elke vrou wat bid of God se boodskap verkondig sonder iets op haar kop, doen haar hoof, haar man, oneer aan ..." (1 Kor. 11:5, OAV) is vir geslagte sonder teenspraak nagevolg. Na eksegete wat erns maak met die tydgerigtheid van hierdie gedeelte is dit egter nie meer verstaan as 'n bindende opdrag vir die dra van 'n hoofbedekking vandag nie.

Vir sommige lidmate (en teoloë) is hierdie sogenaamde "omkeer van betekenis" of "bereiking van 'n verborge betekenis agter die teks" ontstellend. Die beswaar dat buitetekstuele gegewens nou "oor die teks heers", word maklik aan die skeldwoord "Skrifkritiek" gekoppel. In wese lewer 'n eksegete wat volledig rekening wil hou met sosiohistoriese gegewens egter geen kritiek op die Skrif nie; dit lewer soms wel kritiek

op sommige persone (of dalk die tradisie) se verstaan van die betekenis van bepaalde Skrifgedeeltes.¹³

2.2.1.2 “Tydgerig nie tydgebonde” in die 1988-Sinoderapport

Die 1988-deputate erken wel die tydgerigtheid van die Skrif. Daar word gesê: “Gevolgtrek hou ook elke Godswoord verband met die bepaalde tyd- en kultuursituasie van die mens aan wie dit destyds gerig was” (Bylaag, 1988:15). In die praktyk kom hiervan egter min tereg. In die rapport aan die Sinode kom sosiohistoriese omstandighede van die vrou in die tyd van die Nuwe Testament nêrens aan die orde nie. In die Bylaag word die posisie van die vrou in die Grieks-Romeinse wêreld wel in tien reëls opgesom, maar bloot as agtergrondsinligting (Bylaag, 1988:42). Met een uitsondering, speel sosiohistoriese inligting geen rol in die verstaan van enige Skrifgedeeltes (Nuwe Testament) wat in die bylaes tot die 1988 Sinoderapport bespreek word nie.

Die uitsondering is die eksegeese van 1 Korintiërs 11:3-16 en 14:34-35 waar veel gemaak word van ’n “vrouevryheidsbeweging” in Korinte. Volgens die rapport is daar sprake van ’n “libertinisme van vroue, wat in die hele Hellenistiese wêreld, veral in Korinte, hoogty gevier het”. Paulus se uitsprake oor hoofbedekkings (1 Kor. 11:3-16) en die swyggebod (1 Kor. 14:34-35) word in dié konteks verstaan as ’n afwysing van hierdie “vrouevryheidsbeweging” (Bylaag, 1988:53).

Die verwysing na “’n vrouevryheidsbeweging in Korinte en die hele Hellenistiese wêreld” word egter in die rapport nie deur geloofwaardige buite-Bybelse bronne gesteun nie.¹⁴ Die deputate volg hier sekondêre bronne soos Van Unnik (1947:8) en Den Boer (1985:108) wat self geen oorspronklike bron vir hulle bewering aandui nie.¹⁵ Den Boer (1985:101-102) sluit op sy beurt by Van Bruggen (1974:45) aan. Laasgenoemde se

13 Waar sulke persone nie genoegsaam onderskei tussen hulle eie verstaan van die Skrif en die Skrif self nie, is fundamentalisme ter sprake. Noodwendig is alle verstaan van die Skrif wat teen die heersende paradigma se verstaan indruis, dan “Skrifkritiek” en moet emosionele reaksie uit hierdie (fundamentalistiese) hoek verwag word.

14 Buite-Bybelse bronne bevestig eerder die aftakeling van huweliks- en gesinslewe in die Romeinse ryk as die bestaan van ’n wêreldwye “vrouevryheidsbeweging”. Die libertinisme in die Korintiërbrief verwys dalk na ’n soort gnostiese groep in die gemeente van Korinte wie se uitgangpunt “alles is my geoorloof” (1 Kor. 10:23) was (Malan, 1991:197). Dit is onwaarskynlik dat slegs vroue hierby betrokke was. Ook die tendens van opkomende individualisme (De Villiers, 1997:157) kan nie sonder meer as ’n “vrouevryheidsbeweging” verstaan word nie.

15 Hulle bevinding: “vrouevryheidsbeweging” berus moontlik op ’n ongemotiveerde verbinding tussen 1 Korintiërs 11:5 (hoofbedekking) en 1 Korintiërs 10:23 (“alles is my geoorloof”).

uitspraak: “In feite was de hellenistiese vrou evenzeer geëmansipeerd, oortuig van haar gelykheid aan die man, als die moderne vrou”, is in die besonder aanvegbaar.

Buite-Bybelse bronne getuig wel van die losbandige lewe van die mense van Korinte asook hulle voorspoed en rykdom (Strabo, *Geo.*, VIII,6,20-23). In die keisertyd het daar ’n verandering in die posisie van die getroude vrou ingetree, daarin dat die vrou nie meer deur die huwelik haar man se besitting geword het nie. Hierdeur het egskeidings makliker geword, het vroue meer vryheid van beweging gehad en kon hulle opleiding en welvaart bekom (De Villiers, 1997:156; Cary & Scullard, 1975:303). Die patriargale samelewingsstelsel is egter geensins hierdeur opgehef nie.

By nabaat kan gevra word waarom die deputate ’n enkele, swak verantwoorde, sosiohistoriese greep op ’n gewaande “vrouevryheidsbeweging” ’n deurslaggewende rol in hulle verstaan van 1 Korintiërs 11 en 14 laat speel, en waarom ander, beter verantwoorde, sosiohistoriese perspektiewe nie toegelaat is om ’n rol te speel nie.¹⁶ Kan dit wees dat “vrouevryheidsbeweging” (dalk onbewus) in die deputate se gedagtes was toe daar stemme in die kerk opgegaan het oor die posisie van vrouelidmate? Die deputate se gebruik en nie-gebruik van buite-tekstuele gegewens lyk willekeurig.

Vir ’n geldige toepassing van die Gereformeerde hermeneutiese beginsel van die tydgerigtheid van die Bybel moet eksegete eerder te alle tye soveel as moontlik sosiohistoriese perspektiewe in berekening bring om die betekenis van ’n bepaalde Skrifgedeelte in sy aanvanklike konteks (soos die eerste hoorders dit sou verstaan het) te verstaan. Wanneer sosiohistoriese gegewens willekeurig ter sprake gebring word, is die gevaar groter dat die eksegete se eie vooropgestelde idees gaan meespeel in die bepaling van watter inligting in die eksegetiese gebruik of verswyg word.

2.2.2 Die skopus van die Skrif

Onder “skopus van die Skrif” verstaan Coetzee, De Klerk en Floor (1980:32-33) dat die Woord van God met ’n bepaalde doel aan ons gegee word. Die eer van God, die lewe volgens sy wil en die weg tot die ewige lewe word genoem as drie fasette van God se doel met sy

16 Onder hierdie perspektiewe tel byvoorbeeld die getuienis oor ’n patriargale samelewingstruktuur, getuienis oor spesifieke samelewingsomstandighede in Efese of Korinte, literêre en argeologiese getuienis oor die leierskapsrolle van vroue in die vroeg-Christelike gemeentes en getuienis oor die hoë waarde wat mense destyds aan die behoud van die sosiale orde en strukture geheg het.

Skrifopenbaring. Hierdie drie fasette vind hulle fokus in Christus. Die Skrif moet dus altyd Christosentries verstaan word. Sommige Skrifgedeeltes sal duidelik en ander Skrifgedeeltes minder duidelik wees oor die sentrale betekenis van Christus. In hierdie opsig beweeg Gereformeerde eksegeese altyd vanaf die duidelike na die minder duidelike (Coetzee, De Klerk & Floor, 1980:29).

Seker een van die mees sentrale Skrifgedeeltes oor die betekenis van Christus vir geslag-, volk- en standverskille is Galasiërs 3:28. Paulus sê in hierdie gedeelte: “Dit maak nie saak of iemand Jood of Griek, slaaf of vry, man of vrou is nie: in Christus Jesus is julle almal één.” Die 1988-deputate laat hierdie Skrifgedeelte egter in hulle ondersoek buite rekening. Hulle verstaan Paulus se uitspraak in die konteks van “’n dwaalleer van die Judaïste” en nie as ’n gedeelte wat iets sê “oor watter plek mense in die kerk moet inneem nie” (Bylaag, 1988:44). Galasiërs 3:28 bied egter wel duidelike perspektiewe om die verhouding tussen man en vrou vanuit die skopus van die Skrif, Christus, te verstaan. Die feit dat Paulus die betekenis van Christus vir die verskil tussen Jood en Griek deurtrek na man en vrou, het volgens onlangse navorsing¹⁷ ook belangrike betekenis vir die vrou se rol in die kerk.

Die 1988-deputate se beroep op Lukas 20:34-36 om die betekenis van die Galasiëruitspraak te relativeer asof die betekenis van die gelykheid in Christus net in die hemel sigbaar word, kan bevraagteken word (Bylaag, 1988:44). Hiervolgens sou Jesus aandui dat geslagsverskille eers in die opstanding irrelevant sal raak. Jesus se uitspraak in Lukas verwys egter duidelik na die huwelik en nie die posisie van vroue in die kerk nie.

2.3 Anomalieë in die eksegeese (1 Timoteus 2:9-15)

In hierdie artikel word anomalieë in die GKSA se “vrouestandpunt” as verskynsels binne dieselfde paradigma bestudeer.¹⁸ Eksegetiese resultate vanuit verskillende paradigmas sal noodwendig verskil. Dit is egter anomalieë binne dieselfde paradigma wat moontlik ’n tydperk van

17 Die eksegeese en navorsing van J. van Rensburg en Möller (1998) oor Galasiërs 3:28 suggereer duidelik dat hierdie Skrifgedeelte relevansievlakke vir die geslagsrolle in die kerk het wat nie deur die 1988-deputate deursien is nie.

18 Daarom wil onderstaande eksegeese (ook as dit tot alternatiewe bevindings kom) in alle opsigte steeds Gereformeerde eksegeese wees. Dit gaan uit van ’n Skrifbeskouing wat hom verbind aan die belydenis oor die Skrif soos in die Nederlandse Geloofsbelydenis (Art. 2-7) verwoord, handhaaf Gereformeerde hermeneutiese uitgangspunte en gebruik eksegetiese metodes wat getoets is aan Gereformeerde standaarde. Tog word resultate bereik wat in sekere opsigte stry teen die heersende beskouing oor die rol van vroue in die kerke.

revolusionêre wetenskapsbeoefening aandui. Ter illustrasie word gefokus op anomalieë in die verstaan van 1 Tim. 2:9-15.¹⁹

2.3.1 Die struktuur van 1 Timoteus

Die tema van 1 Timoteus kan beskryf word as:

Hoe om 'n goeie Christen-leier te wees

Hierdie tema word soos volg in 1 Timoteus ontplooi:

1:1-2	Aanhef
1:3-20	Die Christen-leier se opdrag (roeping)
2:1-3:16	Die Christen-leier se gemeente
4:1-3a	Die Christen-leier se omstandighede
4:3b-16	Die Christen-leier se gedrag
5:1-6:20	Die Christen-leier se vaardighede
6:20-21	Briefslot

Opmerkings

- 1 Timoteus 2:9-15 is deel van 'n herderlike brief wat waarskynlik tussen 62-64 n.C. aan Timoteus, 'n jong en (wankelmoedige) evangeliedienaar te Efese geskryf word. Daar is aanduidings dat die gemeente 'n geslote, hoofsaaklik Joodse groep Christene was wat in 'n Hellenistiese stad gewoon het (Van Tilborg, 1996:3). Die brief wil Timoteus praktiese raad gee vir sy bediening te Efese (Vergeer, 1999:1627-1630).
- Dit kan aanvaar word dat die skrywer rekening hou met die besondere omstandighede van Timoteus en sy gemeente. Die implikasie is dat inligting en opdragte in hierdie brief nie sonder geldige hermeneuse verhef kan word tot ewiggeldende reëls vir alle tye en alle plekke nie.
- Die 1988-deputate eksegetiseer 1 Timoteus 2:8-15 egter a-histories en laat nêrens enige inligting oor Timoteus, Efese of die omstandighede/tyd waaronder geskrywe word, in hulle eksegeese 'n rol speel nie.
- Verantwoordelike eksegeese moet rekening hou met die feit dat 1 Timoteus 2:9-15 'n onderdeel van 'n groter gedagte-eenheid is waarin

19 Hierdie gedeelte word gekies omdat die 1988-deputate dit "'n belangrike Skrifgedeelte" noem; "die enigste teks in die Nuwe Testament wat in besonder handel oor die lerende en regerende funksie van vroue in die kerk" (Bylaag, 1988:84).

raad gegee word oor 'n spesifieke Christenleier se gemeente (2 Tim. 2:1-3:16).

2.3.2 Die struktuur van 2 Timoteus 2:1-3:16

Die subtema: “Die Christen-leier se gemeente” (2 Tim. 2:1-3:16) word soos volg ontplooi:

Opmerkings

- Die opdragte aan vroue in vers 9-15 moet volgens bostaande struktuur eerstens verstaan word in die konteks van God se doel met die gemeente. Die ὡσαύτως (net so) waarmee die opdragte aan vroue ingelei word, verbind die gedrag van vroue *nie* aan die gedrag van mans nie, maar aan die verklaarde doel van die gemeente.
- Die 1988-deputate (Bylaag, 1988:56) verstaan die struktuur van 1 Timoteus 2:8-15 anders, en wel soos volg:

- 2:8-10 Man en vrou by die openbare gebed in die erediens
- 2:11-12 Man en vrou by die onderrig in die erediens
- 2:13-15 Begroning van bostaande in skepping en sondeval

Hierdie ontleding het egter om twee redes ernstige gebreke: Eerstens word die verband met 1 Timoteus 2:1-7 (die doel van 'n gemeente) nie verreken nie. Tweedens berus hierdie indeling op 'n verkeerde aanname, naamlik: “Verse 8 en 9 handel albei oor die openbare gebed” (Bylaag, 1988:56). Vers 9 handel duidelik oor vroue se openbare kleredrag en versiering en verwys nie net na gedrag tydens gebede nie.

- Die gevolg van hulle struktuurontleding is dat die 1988-deputate ὡσαύτως vers 9) soos volg verklaar: “Met ‘so ook’ word gesê: In

dieselfde situasie as die man, nl. wanneer sy bid” (Bylaag, 1988:56). Hierdie ongeldige verbinding tussen die voorskrifte aan mans en vroue lei daartoe dat die vrouevoorskrifte as beperkend vir “in die erediens” verstaan word.²⁰

2.3.3 Ontleding van die doel van die gemeente (1 Tim. 2:1-7)

Basiese opdrag: Bid vir alle mense

2:1-2a: Ek dring daarop aan dat daar in die eerste plek met smeking, voorbidding en danksegging gebed moet word vir alle mense, vir dié wat regeer en vir almal wat gesag uitoefen,

Gevolg van gebede: 'n rustige en stil lewe

2:2b: sodat ons 'n rustige en 'n stil lewe kan lei in volkome toewyding aan God en in alle eerbaarheid

Doel van gelowiges se rustige en stil lewe

2:3-4: So is dit goed en aanneemlik vir God, ons Verlosser, wat wil hê dat alle mense gered word en tot kennis van die waarheid kom.

Waaruit die waarheid bestaan

2:5-6a: Daar is immers net een God, en daar is net een Middelaar tussen God en die mense, die mens Jesus Christus wat Homself as 'n losprys vir almal gegee het. Dit was op die bestemde tyd die bewys van die bedoeling van God

Wie hierdie waarheid verkondig

2:7: Met die oog hierop is ek aangestel as prediker en apostel, as 'n leraar om die heidennasies te onderrig in die boodskap van die geloof en die waarheid. Ek praat die waarheid, ek lieg nie.

20 Soos aangetoon, moet die opdragte aan die vroue veel eerder verstaan word as die manier waarop vroue uitvoering kan gee aan die verklaarde doel van die gemeente. ὡσαύτως word dus nie verstaan as: “vroue moet net soos die mans tydens gebede (in die erediens) hulle soos volg gedra” nie. Dit word eerder verstaan as: “net so dien vroue die doel van die gemeente as hulle hulle soos volg gedra”.

Opmerkings

- Bostaande struktuur illustreer die gedagtelyn: gebede – stil lewe – redding van alle mense. Gebede vir alle mense moet uitloop op 'n rustige lewe wat aan God toegewy is. God wil dat alle mense gered word deurdat hulle tot kennis van die waarheid kom.
- Die opdragte aan vroue (2:9-15) moet dus eerstens verstaan word as gedrag wat (in die Efese van 62-64 n.C.) diensbaar sal wees aan die bevordering van 'n rustige en stil lewe. Dit is vanselfsprekend dat sulke gedrag ingrypend bepaal sou word deur die standarde en gewoontes wat destyds vir die nie-Christelike mede-inwoners van Efese aanvaarbaar was.²¹ Dit is immers eerstens die inwoners van Efese wat oortuig moes word dat Christene nie moeilikheidmakers is nie, maar draers van die boodskap van Christus, wat die reddende waarheid is.
- Hierdie eksegeese word bevestig deur 1 Timoteus 3:14-16 waar die gemeente (ter samevatting van die gedagtelyn van 1 Timoteus 2:1-3:16) die “draer” en “beskermer” van die waarheid genoem word.
- Wanneer die 1988-deputate in hulle eksegeese van 1 Timoteus 2:8-15 die verband met 1 Timoteus 2:1-7 mis, het dit ernstige gevolge. Hulle verklaar die opdragte aan vrouelidmate buite konteks en maak van tydgerigte opdragte wat gemik was op 'n spesifieke doel (rustige en stil lewe in Efese van 62-64 n.C.) ewiggeldende gebooe vir alle tye en plekke.²²
- 'n Ontleding van 1 Timoteus 2:9-15 sal aantoon met watter gedrag die Christenvroue 'n rustige en stil lewe in Efese (62-64 n.C.) kon bevorder.

2.3.4 Die struktuur van 1 Timoteus 2:9-15 (Hoe vroue die doel kan dien)

Die opdragte aan vroue in 1 Timoteus 2:9-15 kan soos volg ontleed word:

21 Die navorsing van Kroeger en Kroeger (1992) bied 'n goeie voorbeeld van hoe die standarde en gewoontes van die inwoners van Efese betrek word in die verstaan van 1 Timoteus 2:11-15.

22 Hieruit moet egter nie afgelei word dat die opdragte in 2 Timoteus 1:3-16 net “tyd-gebonde” is nie. Die boodskap van hierdie gedeelte vir vandag kan egter net verstaan word as daar volledig erns gemaak word met die tydgerigtheid daarvan. Vir die boodskap van hierdie gedeelte vir vandag sal vrae beantwoord moet word soos: a) Hoe moet Christene vandag leef om nie-Christene van die waarheid van God se boodskap te oortuig? b) Wat behels 'n rustige en stil lewe vandag? c) Watter gedrag (rolle) word vandag as sosiaal aanvaarbaar vir mans en vroue beskou?

Doel van die gemeente

2:1-7: Rustige, toegewyde en eerbare lewe sodat buitelanders tot kennis van die reddende waarheid kan kom

Hoe vroue hulle moet versier om hierdie doel te dien

2:9a wel: met waardige klere, met beskeidenheid, en ingetoënheid
2:9b nie: met haarkapsels, goud, pêrels of duur klere nie
2:10 wel: met goeie werke soos dit vroue betaam wat openlik bely dat hulle God dien

Hoe vroue hulle moet gedra om hierdie doel te dien

2:11 wel: deur stil en onderdanig te wees en haar te laat leer
2:12a nie: deur onderrig te gee of oor mans gesag uit die oefen nie
2:12b wel: sy moet stil wees

Motivering van hierdie voorskrifte

2:13: Die man is eerste gemaak (skepping)
2:14: Die vrou is eerste verlei (sondeval)
2:15: Die vrou word gered deur kinders te kry en hulle gelowig op te voed (verlossing?)

Algemene opmerkings:

- Sowel die voorskrifte aan vroue oor versiering as oor hulle gedrag volg 'n patroon van *wel-nie-wel*.
- Die motivering van die voorskrifte volg die patroon van *skepping-sondeval-verlossing*.

2.3.4.1 Struktuurontleding op mikrovlak (1 Tim. 2:9-10)

Opmerkings ten opsigte van vroue se versiering (1 Tim. 2:9-10)

- Die 1988-deputate ignoreer die opdragte oor vroue se versiering, behalwe om te meld: "In teenstelling met die man moet die vrou egter 'n onmiskenbare toonbeeld van beskeidenheid en ingetoënheid wees". Hulle vind in hierdie verse "volledige ooreenstemming" met 1 Korintiërs 11:5 waar gemeld word dat 'n vrou nie sonder hoofbedekking mag bid nie (Bylaag, 1988:56).

- Grammaties kan geen gedeelte van die oorspronklike teks egter geïnterpreteer word as 'n aanduiding dat 'n teenstelling tussen man en vrou hier bedoel word nie. Dat dit ook in die opdragte vir vroue om voorskrifte vir die erediens gaan, is 'n afleiding uit 'n spesifieke interpretasie van die strukturele plek en betekenis van ὡσαύτως in vers 9. Soos aangetoon (2.3.3), kan hierdie interpretasie egter nie gehandhaaf word nie.

(βούλομαι) 2:8 (ek wil hê)

- Die voorskrifte ten opsigte van die versiering van vroue (hare, goud, pêrels en klere) is duidelik op meer as net die openbare gebed gerig.²³

23 Hierdie voorskrifte vertoon eerder 'n ooreenkoms met die algemene voorskrifte vir skoonheid by gelowige vroue wat in 1 Petrus 3:1-7 gegee word as met die eis om 'n hoofbedekking in 1 Korintiërs 11:5, soos die deputate beweer (Bylaag, 1988:56).

2.3.4.2 Struktuurontleding op mikrovlak (1 Tim. 2:11-12)

Opmerkings oor vrou se gedrag (1 Tim. 2:11-12)

Die 1988-deputate vind in 1 Timoteus 2:11-12 'n chiasme “aangesien hierdie verse met ‘in stilte’ (ἐν ἡσυχία) laat leer begin en met ‘stil hou’ (εἶναι ἐν ἡσυχία) eindig”. Volgens die deputate lei hierdie strukturele ordening tot 'n belangrike insig, naamlik: “is die kruks van die saak nie of die vrou onderrig gee of nie, maar of sy haar aan *haar* man se leiding onderwerp of nie” (Bylaag, 1988:56).²⁴

- Uit die oorspronklike of die konteks kan egter nie afgelei word dat getroude mans en vroue hier ter sprake is nie. Dit gaan eerder oor man en vrou in die algemeen. Wanneer hulle vers 11-12 op die huwelik van toepassing maak, lees die deputate waarskynlik 'n ander konteks in.²⁵
- Die 1983-Afrikaanse vertaling mislei wanneer dit vertaal “'n vrou moet ‘in die erediens’ stil en onderdanig wees” (1 Tim. 2:11). Die woorde “in

24 Net op die volgende bladsy (Bylaag, 1988:57) weerspreek die deputate hulleself egter deur te sê dat dit onduidelik is of hier van man en vrou binne die huwelik of buite die huwelik gepraat word. Die Nasionale Sinode neem uiteindelik 'n standpunt vir sy rekening waarvolgens alle mans ongekwalfiseerd die hoof van alle vroue is (Acta, 1988:520) (Sien verdere bespreking by 2.4.2). Of hierdie standpunt Bybels is, sal DV by die eerskomende Sinode van die GKSA (2003) by wyse van 'n beswaarskrif getoets word.

25 In 1 Korintiërs 14 is die feit dat getroude vroue “tuis hulle eie mans vra” wel ter sprake.

die erediens” staan nie in die oorspronklike nie. Reeds (2.3.3) is beredeneer dat die struktuur ook nie so ’n vertaling regverdig nie. Wanneer die 1988-deputate dus uit vers 11 aflei dat vroue se oefening van leergawes buite die erediens (soos katekisasie en evangelisasie) nie verbied word nie, net die “offisiële leeroordrag ... omdat dit MET GESAG²⁶ (deputate se hoofletters) die gemeente oproep om in die leer van die apostels te bly” (Bylaag, 1988:56), steun die oorspronklike (Griekse) teks nie hierdie uitsondering van “offisiële leeroordrag” binne ’n erediens nie. Destyds is eerder van vroue in die algemeen verwag om “nog gesien nog gehoor te word” (Van der Walt, C., 1987:3; Van der Walt, B.J., 1987:101).

- Verder berus die 1988-deputate se uitspraak dat 1 Timoteus 2:11-12 net die offisiële leeroordrag deur vroue verbied op ’n eksegetiese verbinding tussen die verbod op διδάσκειν (om te leer) en αὐθεντεῖν (om te heers). Die deputate sê: “Paulus se beswaar teen die feit dat sy onderrig gee, lê juis daarin dat sy daardeur oor haar man sal heers” (Bylaag, 1988:56). Die gebruik van die negatiewe vorm οὐκ – οὐδε in die oorspronklike maak sodanige eksegetiese verklaring egter onwaarskynlik.²⁷
- Dit is eers wanneer die voorskrifte van 1 Timoteus 2:11-12 as algemene verbod op praat en onderrig in die openbaar verstaan word, dat die tydgerigtheid en konteksgebondenheid van hierdie voorskrif vir die leser duidelik word. Só word die voorskrifte in die vorige verse (verbod op kapsels [vlegsels], goud, pêrels en duur klere) immers ook verstaan.

26 Die verbinding van die “gesag” van die leeroordrag aan ’n bepaalde geslag of bepaalde plek kan nie op Bybelse gronde gehandhaaf word nie. Katekisasie en evangelisasie geskied met dieselfde “gesag” as die prediking. Die “gesag” kom egter nie van ’n bepaalde geslag of plek nie, maar van die Heilige Gees (vgl. Heidelbergse Kategismus So. 20, 21).

27 διδάσκειν δὲ γυναῖκι οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός (Ek laat die vrou egter nie toe om onderrig te gee of oor die man te heers nie [1 Tim. 2:12 – OAV]). Die kombinasie van negatiewe om klem te lê, is nie vreemd in Grieks nie, maar word meesal aangewend wanneer ’n enkele werkwoord of sinonieme ter sprake is (vgl. Luk. 4:2; 20:40; Rom. 13:8). Die gebruik hiervoor by twee werkwoorde met verskillende betekenis (“onderrig”, “heers”) maak dit onwaarskynlik dat intensivering van die negatief hier bedoel word.

2.3.4.3 Struktuurontleding op mikrovlak (1 Tim. 2:13-15)

ἐπιτρέπω οὐδὲ (2:12) (ek laat nie toe)

Opmerkings oor die motivering vir die voorskrifte (1 Tim. 2:13-15)

- Algemeen: Die verklaring van hierdie gedeelte laat die eksegeet met moeilike dogmatiese vraagstukke. 'n Letterlike verstaan daarvan
 - verbind die gesag van mans oor vroue aan skeppingsprimaat;
 - verbind die gesag van mans oor vroue aan vroue se rol in die sondeval (vroue is dus meer doemwaardig as mans);
 - verbind die uiteindelijke redding van vroue aan kinderverwekking en opvoeding.

Hierdie probleme kan moontlik opgelos word deur vers 13-15 vanuit sy strukturele en sosiohistoriese konteks te verstaan.

- **Die skeppingsmotief** ("Adam is immers eerste gemaak, Eva daarna" [2:13]) word deur die 1988-deputate direk op die hoofskap van die man oor die vrou binne die huwelik betrek (Bylaag, 1988:57). In 1 Timoteus 2:8-15 is daar egter geen direkte aanduiding dat die

verhouding tussen 'n getroude man en vrou hier ter sprake is nie. Die skeppingsprimaat van die man as rede vir sy gesag oor die vrou (vers 13), dui waarskynlik eerder op algemene hoofskap van alle mans oor alle vroue. Die motivering vir hoofskap vanuit skeppingsprimaat vind wel geen steun in die res van die Nuwe Testament nie, maar dit was 'n bekende vertrekpunt in die Joodse Hellenisme van die eerste eeu.²⁸ Uit die Skrif kan afgelei word dat die hoofskap van getroude mans oor hulle eie vroue nie op die skeppingsprimaat berus nie, maar wel op God se ordening (1 Kor. 11:3, Ef. 5:22-24).

- **Die sondevalmotief** ("Dit is ook nie Adam wat verlei is nie, dit is die vrou wat haar laat verlei het en die gebod oortree het" [2:14]) word deur die 1988-deputate vertolk as bewys van 'n mislukte poging van die vrou om in die Paradys die leiding oor haar man te neem, "wat op 'n fiasko uitgeloop het en as waarskuwende voorbeeld moet dien" (Bylaag, 1988:57). As die deputate se verstaan hier korrek is, was die eerste sonde in die Paradys nie die eet van die verbode vrug nie, maar die vrou se miskenning van die man se hoofskap. Hiervolgens sou die vrou meer doemwaardig wees as die man. Die deputate weerlê self hierdie gedagte as hulle sê: "Die feit dat die vrou by die sondeval die leiding geneem het, moet nie die indruk laat dat sy meer doemwaardig as die man is nie (Bylaag, 1988:57). Dit laat die deputate met 'n verleentheid oor wat nou eintlik met vers 14 bedoel word. Vers 14 gee waarskynlik inderdaad 'n destydse Joods-Hellenistiese beskouing weer, naamlik dat vroue meer doemwaardig is as mans (omdat hulle eerste verlei is).²⁹ Dit was nie net in hulle onderworpenheid aan mans dat die stigmatisering van vroue as "meer doemwaardig" in die destydse Joods-Hellenistiese wêreld gestalte gekry het nie. Van Joodse vroue is byvoorbeeld ook verwag om met begrafnisse voor die oorledene uit te loop omdat die dood deur die vrou in die wêreld gekom het. Vroue moes ook op die Sabbat simbolies die lampe aansteek omdat duisternis deur die vrou in die wêreld gekom het (Kroeger & Kroeger, 1992:143).
- **Die verlossingsmotief** ("Maar sy sal haar redding vind in moederskap, as sy maar volhard in geloof, liefde en 'n heilige lewe, en daarby beskeie bly" [2:15]) laat die eksegeet met die grootste vraagstuk. Die

28 Strack en Billerbeck (1926:646) verwys byvoorbeeld na 'n Midras waar die see weier om voor Moses te kloof. Die rede wat die see gee, is dat hy reeds op die derde dag geskape is, terwyl Moses (die mens) op die sesde dag geskape is. Die grond vir gesag word dus in skeppingsprimaat gesoek.

29 Hierdie beskouing word byvoorbeeld gereflekteer in die pseudepigrafiese dokument, *Die lewe van Adam en Eva*, wat in die tyd van die Nuwe Testament bekend was. Daarin roep Eva: "Ag, Ag! Wanneer die opstandingsdag kom, sal almal wat gesondig het, my vervloek en sê: Eva het nie God se gebod onderhou nie" (Charles, 1913:143).

uitdrukking σωθήσεται (redding vind) word in Nuwe Testament hoofsaaklik vir die redding deur Jesus Christus gebruik.³⁰ Die verleentheid van vers 15 is dat dit moontlik 'n ander verlossingsweg (buite Christus om) vir vroue suggereer, naamlik deur werke ("moederskap"). So 'n verstaan strook nie met die res van die Skrif nie. Die 1988-deputate verklaar: "... deur die geloof in Jesus Christus word man sowel as vrou van oordeel gered. Maar selfs in haar redding word die vrou se eiesoortigheid erken. Sy word naamlik gered *te midde van* die feit dat sy die een is wat kinders in die wêreld bring" (Bylaag, 1988:57).³¹

Die hoofprobleem is egter dat die deputate hierdie gedeelte buite die konteks van die eerste-eeuse Efese verstaan. So 'n a-historiese eksegeese kan nie verantwoord word nie. Van die vroegste tye af was Efese die hoofsetel vir die diens van Diana wat as moedergodin vereer is.³² Haar tempel in Efese is as een van die sewe wonders van die wêreld beskou en was die enkele grootste faktor in die welsyn van die stad. Uitdrukkings soos "kindergeboorte" en "vrugbaarheid" het in hierdie milieu religieus sentraal gestaan (Kroeger & Kroeger, 1992:54).³³ Die sterk Joodse gemeenskap in Efese³⁴ se (radikale) standpunt oor hoe vroue gered word, is moontlik hierdeur beïnvloed.³⁵

- Sowel die skeppingsmotief as die sondeval- en verlossingsmotief wat in 1 Timoteus 2:13-15 genoem word, dui dus in die rigting van eietydse Joods-Hellenistiese gedagtes oor die posisie van die vrou in Efese van 62-64 n.C. Hierdie uitsprake het *nie* ten doel om die herskape posisie van vroue in Christus te beskryf nie, maar beskryf eerder die milieu waarbinne Christenvroue die evangelie moet bring.

30 Louw en Nida (1989:1:242) plaas hierdie uitdrukking onder die subdomein: *Save in a Religious Sense* en omskryf dit as: "to cause someone to experience divine salvation".

31 Die gebruik van δια met genitief kan naas "deur" of "deur middel van" grammaties wel dui op aksie binne 'n bepaalde tyd ("te midde van") (Bauer *et. al.*, 1957:178). Hiervolgens sou die betekenis van vers 15 egter eerder daarop dui dat die vrou se lewe tydens die geboorteproses bewaar sal word, as dat sy gered word "te midde van" (ondanks?) die feit dat sy kinders in die wêreld bring.

32 Die bestaan van hierdie kultus vind in die Nuwe Testament onder andere neerslag in Handeling 19.

33 Volgens Ramsay (1906:125-159) was dit byvoorbeeld ook in Efese waar die titel "theotokos" die eerste keer aan Maria toegedig is.

34 Navorsing oor 'n sterk (moontlik 75 000 mense) Joodse gemeenskap in Efese is deur Robinson (1988:114 e.v.) onderneem.

35 Die assimilasië van Hellenistiese idees deur die Joodse gemeenskap in Efese word deur Kroeger en Kroeger (1992:54-55) aangetoon en bespreek.

- Die noodwendige vraag is nou: Waarom sou Paulus 'n Joods-Hellenistiese motivering gebruik vir die voorskrifte wat hy aan die gelowige vroue van Efese gee? Hierdie vraag vind 'n antwoord as die struktuur van 1 Timoteus 2:1-3:16 in berekening gebring word. Paulus bepleit “'n rustige en stil lewe” vir gelowiges in Efese (2:2). Hierdie stil lewe moet help dat die missionêre hoofdoel bereik word: alle mense moet deur kennis van die waarheid gered word (2:4). Vroue dra by tot hierdie rustige en stil lewe as hulle hulle met goeie werke versier en goeie moeders is. Terselfdertyd moet hulle nie opvallend getooi wees of in die openbaar praat of mans leer nie. Hierdie voorskrifte is daarop gemik om vroue ter wille van die geloofwaardigheid van die evangelieverkondiging te laat beantwoord aan vereistes wat in die Joods-Hellenistiese samelewing van Efese hoog geag is. Dit is begryplik waarom Paulus (2:13-15) onder sulke omstandighede die Joods-Hellenistiese denkraamwerk oor die posisie van vroue in die samelewing as motivering deurgee.
- So 'n strategie is nie vreemd by Paulus nie. Alhoewel hy 'n uitgesproke teenstander daarvan is dat nuwe Christene besny word (Hand. 15:2), huiwer hy nie om Timoteus te besny ter wille van die verkondiging van die evangelie nie (Hand. 16:3). Paulus se besnydenis van Timoteus kan egter nie verklaar word as 'n terugkeer na die wette van die Ou Testament nie. Alhoewel Paulus 'n groot weersin in die afgodsbeelde van Athene het (Hand. 17:16), huiwer hy nie om in sy Areopagusrede by een van die beelde wat aan 'n onbekende God gewy is, aansluiting te vind nie (Hand. 17:23-24). Paulus se aansluiting by hierdie beeld kan egter nie verklaar word as 'n skrapping van die tweede gebod of 'n goedkeuring van afgodsdienste nie. Net so kan Paulus se aansluiting by 'n destydse beskouing oor die skepping, sondeval en redding van vroue in Efese nie sonder meer beskou word as sy goedkeuring daarvan of as die vaslegging daarvan vir alle tye en plekke nie. Paulus maak hier sy missionêre strategie sigbaar: “Vir die Jode het ek soos 'n Jood geword om Jode te wen” (1 Kor. 9:20) ... en “Vir almal het ek alles geword om in elk geval sommige te red” (1 Kor. 9:22).
- 'n Soortgelyke strategie sou vandag gebruik kon word. Christen-vroue wat in 'n Moslemland woon, kan byvoorbeeld gevra word om hulle ter wille van die geloofwaardige verkondiging van die evangelie te sluier en voorbeeldig volgens Moslem-reëls te lewe. So sou hulle in die oë van die samelewing geloofwaardig bly en geloofwaardig oor die waarheid van die boodskap van Jesus Christus kon getuig.

Verskeie anomalieë kan dus ten opsigte van die 1988-deputate se verstaan van 1 Timoteus 2:8-15 aangetoon word. Die anomalieë is veral

daaraan toe te skryf dat die struktuur en die konteks van hierdie Skrifgedeelte nie genoegsaam in die eksegetiese berekening gebring is nie. Ongeldige struktuurpatrone en onverantwoordbare kontekste het op hierdie manier (onbewustelik) 'n rol in die eksegetiese gespeel.

2.4 Anomalieë ten opsigte van hermeneuse

Hermeneuse is die proses waarvolgens die boodskap van 'n bepaalde Skrifgedeelte vir die hedendaagse lewe en situasie bepaal word (Coetzee *et al.*, 1980:12). Eers word die boodskap van 'n bepaalde Skrifgedeelte in sy oorspronklike konteks verstaan (eksegetiese), voordat geldige betekenis daaruit vir vandag bepaal kan word (hermeneuse). Wanneer die eksegetiese van 'n bepaalde Skrifgedeelte nie geslaagd is nie, kom die hermeneuse van daardie gedeelte ook in gedrang. Verskille oor die hermeneuse van 'n Skrifgedeelte kan op anomalieë dui. Sulke verskille kan ook in die hermeneuse van 1 Timoteus 2:9-15 aangetoon word.

2.4.1 Hantering van die Skrif as wetboek (kasuïstiek)

Dit maak ingrypend verskil of die Skrif ondersoek word as “wetboek” wat 'n bepaalde gedragswyse gebied, en of gevra word of daar iets in die Skrif is wat 'n bepaalde saak verhinder. Die 1988-deputate se bevinding: “In die Nuwe Testament is daar geen getuigenis van 'n vrou wat as ouderling of as Woordbedienaar opgetree het nie, ook nie by wyse van uitsondering nie” (Bylaag, 1988:63) het 'n geweldige groot rol in die Sinode se besluite oor die posisie van die vrou gespeel. Positiewe aanbevelings van die deputate oor die rol van vroue in die kerk word op grond van hierdie enkele opmerking gewysig of afgekeur (Acta, 1988:518-523).³⁶ Dit is duidelik die Sinode se vertrekpunt dat vroue nie in die besondere ampte kan dien nie, omdat 'n voorbeeld daarvan nie letterlik in die Skrif voorkom nie en die Skrif dit dus nie beveel nie. Hierdeur maak die Sinode 'n keuse vir die hantering van die Skrif as wetboek. Indien hierdie wyse van Skrifhantering konsekwent toegepas

36 Bevindings of aanbevelings wat deur hierdie opmerking gewysig of afgekeur is, is die volgende:

- “Uit die rapport blyk duidelik dat die Here ook vroue sowel in die Ou as die Nuwe Testament tot besondere take geroep het” (Acta, 1988:518).
- “Die skopus van die evangelie van Christus wys in die rigting dat vrouens deur God geroep en begiftig kan word om in 'n besondere wyse in sy kerk te dien soos Hy dit goeie dink” (Acta, 1988:519).
- “In besondere omstandighede, wanneer dit noodsaaklik is, kan vroulike lidmate wat daarvoor besondere gawes van die Gees ontvang het, wel tot besondere dienste geroep word” (Acta, 1988:522).

word, sou verskeie belangrike sake (waaronder die kinderdoop) nie verantwoord kon word nie omdat 'n letterlike voorbeeld daarvan nie in die Skrif voorkom nie.³⁷ Gelowiges wat vandag Skrifgetrou wil lewe, doen nie net daardie dinge wat die Skrif uitdruklik beveel nie, maar vra in die meeste gevalle: Is daar deurslaggewende argumente in die Skrif teen of vir 'n bepaalde saak? Hierdie soort vraagstelling is ook noodsaaklik vir 'n geldige hermeneuse oor die posisie van die vrou in die kerke vandag.

2.4.2 Hoofskap van alle mans oor alle vroue?

Die Sinode se deputate bevind by twee sleutelgedeeltes (1 Kor. 14 en 1 Tim. 2) dat dit in die swyggebod om die hoofskap van die man oor sy eie vrou gaan.

- Oor 1 Korintiërs 14:34-35 word gesê: “Paulus se doel met 1 Korintiërs 14:34-35 is dus nie soseer om die vrou absolute swye op te lê nie, maar veel eerder om enige spreke van die vrou waarby sy nie die hoofskap van *haar* man erken nie, te verbied” (Bylaag, 1988:55).
- Oor 1 Timoteus 2:11-12 word gesê: “Maar, net soos in 1 Korintiërs 14 is die kruks van die saak nie of die vrou onderrig gee of nie, maar of sy haar aan *haar* man se leiding onderwerp of nie” (Bylaag, 1988:56).

Die wyse waarop hierdie bevindinge aan die Sinode gerapporteer word, laat egter die deur oop vir die misverstand dat alle mans die hoof is van alle vroue. Die deputate rapporteer: “Dit blyk uit Skrifgegewens dat vroulike lidmate nie in die besondere dienste gestaan het nie as erkenning van die hoofskap wat God aan *die* man verleen het” (Acta, 1988:519). Die Sinode neem hierdie standpunt vir sy rekening deur te sê: “U kommissie oordeel dat hier 'n sterk moontlikheid bestaan dat nie slegs na 'getroude' vroue verwys moet word nie, maar na vroue in die algemeen” (Acta, 1988:520). Die Sinode motiveer dus sy besluit om nie vroue in die besondere ampte te laat dien nie met 'n verstaan van die Skrif waarvolgens alle mans die hoof is van alle vroue. Daarteenoor getuig Skrifgedeeltes soos Efesiërs 5:21-33 dat die man die hoof is van sy eie vrou.

In sy besluit maak die Sinode dus voorskrifte wat die Bybel vir die huwelik gee, op 'n onregmatige wyse direk op die kerklike dienste van toepassing. Geldige hermeneuse moet eerder probeer uitmaak of getroude mans vandag nog in hulle hoofskap oor hulle eie vrou bedreig

37 Opmerklik is die verskil in vraagstelling waarmee byvoorbeeld die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika die Skrif benader. “Is daar in die Bybel deurslaggewende argumente teen die toelating van vroue tot die amp van dienaar van die Woord?” is die vraag wat deur Breytenbach en Pelser (1980:1) verwoord word.

word wanneer hulle vroue in die openbaar sou praat. Dieselfde soort hermeneuse is ook gebruik om te bepaal dat die dra van 'n hoofbedekking tydens die erediens nie meer 'n bindende reëling vir hedendaagse vroue is nie (Bylaag, 1988:17).

2.4.3 Eensydige en inkonsekwente hermeneuse

Terwyl die heersende standpunt oor die posisie van vrouelidmate in die GKSA die “swyggebod” sterk handhaaf, kom al hoe meer vrae oor die eensydigheid van hierdie hermeneuse na vore. Ten spyte daarvan dat dieselfde skrywer voorskrifte vir vroue in opeenvolgende verse binne dieselfde gedagte-eenheid, dieselfde konteks en in dieselfde grammatiese (bevels-) konstruksie gee, is dit uit kerklike praktyke duidelik dat dieselfde vir-alle-tye-voorskriftelike gewig nie aan al hierdie voorskrifte geheg word nie. 1 Timoteus 2:9-15 verbied ook heerskappy of onderrig deur vroue en plaas duidelik beperkings op haarkapsels, die dra van goue juwele of pêrels en duur klere (1 Tim. 2:9).

- Waarom vind hermeneuse van hierdie voorskrifte nie ewe rigied plaas as in die verstaan van die “swyggebod” nie?
- Waarom word vroue in eredienste wel toegelaat om die Woord te verkondig deur te sing,³⁸ maar nie deur te praat (preek) nie?
- Waarom word die newegesikte verbod op onderrig en heerskappy deur vroue (1 Tim. 2:12) nie ewe rigied verstaan nie?³⁹ Vroue behartig immers die meerderheid van die kategetiese werk (onderrig) in gemeentes en by die huise.
- Vroue sou ook deur hulle reg om in gemeentes te stem, in beginsel oor mans kon heers, aangesien die meeste gemeentes uit 'n meerderheid vroue bestaan.⁴⁰

38 Die 1997-Sinode se besluite oor liturgie bepaal dat sang tydens die erediens ook “verkondiging” is wat die gemeente opbou (CJBF, 1997:28-29).

39 Eksegese wat bewys dat hierdie “onderrigverbod” en “heersverbod” nie net vir die eredienste geld nie, is vroeër in hierdie artikel gebied (vgl. 2.3.4.2).

40 Indien die Sinode se rigiede hermeneuse van die swyggebod in 1 Timoteus 2:11-12 ook konsekwent op die “leerverbod” en “heersverbod” in dieselfde verse toegepas word, kom nie alleen aanvaarde kerklike praktyke soos stemreg vir vrouelidmate en katekisasie-onderrig deur vrouelidmate in gedrang nie. Die probleem word nog groter indien (die oorwig eksegetiese getuigenis) aanvaar word dat Paulus se voorskrifte vir die vroue van Efese meer as net hulle gedrag tydens eredienste raak. Dan sou 'n konsekwente toepassing van die Sinode se hermeneuse die afwysing van vroue se leierskaps- en leerposisies selfs in die hedendaagse samelewing impliseer.

Die Sinode se opvallende rigiede houding ten opsigte van die hermeneuse van die swyggebod (en die ignorering van die ander voorskrifte in hierdie Skrifgedeelte) is eensydig, inkonsekwent en kan nie grammaties verantwoord word nie. Vir buitelanders kan dit maklik lyk of Bybelse voorskrifte deur die Sinode willekeurig geïnterpreteer word om vrouelidmate uit die ampte te weer.

3. Slot

Is daar genoegsame anomalieë in die GKSA se standpunte oor die posisie van die vrou in die kerk om te kan praat van 'n tydperk van revolusionêre wetenskapsbeoefening? Die antwoord is bevestigend. 'n Fase van revolusionêre wetenskapsbeoefening oor die posisie van die vrou in die GKSA het reeds begin. Daar word dringend gesoek na en gevorm aan 'n nuwe paradigma wat al die getuienis en verskynsels oor die gelowige vrou bevredigend kan akkommodeer. So 'n paradigma sal, soos die geval met vooroordeel ten opsigte van pigment, ook die oorwinning oor die vooroordeel ten opsigte van chromosoom moet behaal – 'n paradigma wat die vrou se herstelde posisie in Christus in gemeentes konkreet sal maak – ook tot op die kansel.

Bibliografie

- ACTA. 1988. Handeling van die drie en veertigste Nasionale Sinode te Potchefstroom op 5 Januarie en volgende dae. Potchefstroom : Herald.
- BAUER, W. *et al.* 1957. A Greek-English lexicon of the New Testament and other early Christian literature. Chicago : The University of Chicago Press.
- BREYTENBACH A.P.B. & PELSER, G.M.M. 1980. Is daar in die Bybel deurslaggewende argumente teen die toelating van vroue tot die amp van dienaar van die Woord? Publikasie in opdrag van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering van 1979.
- BYLAAG. 1988. Plek van die vrou in die kerk. Bylae by die Rapport in die Aanvullende Agenda van die Nasionale Sinode 1988. Potchefstroom : Admin. Buro van die GKSA.
- CARY, M. & SCULLARD, H.H. 1975. A history of Rome down to the reign of Constantine. London : Macmillan.
- CHARLES, R.H. *ed.* 1913. The apocrypha and pseudepigrapha of the Old Testament. Oxford : Clarendon.
- COETZEE, J.C., DE KLERK, B.J. & FLOOR, L. 1980. Die hermeneuse van die Skrif met die oog op hedendaagse kerklik-etiese vraagstukke. *In die Skriflig*, 14(54):12-26.
- CJBF. 1997. Ons kerke se lewe weerspieël in ons liturgie. (Samevatting van Sinode se besluite oor die liturgie.) Potchefstroom : CJBF.
- DE KLERK, B.J. *et al.* 2000. Hervormingsdaggetuienis 31 Oktober 2000. *Die Kerkblad*, 103(3096):6-7.
- DE VILLIERS, J.L. 1997. Kulturele, ekonomiese en sosiale omstandighede in die Grieks-Romeinse wêreld. (*In Du Toit, A., red. Handleiding by die Nuwe Testament. Band II. Die leefwêreld van die Nuwe Testament. p.137-162.*)

- DEN BOER, C. 1985. Man en vrou in bijbels perspektief. Een bijbels-theologiese verkenning van die man-vrou verhouding met het oog op de gemeente. Kampen : Kok.
- GKSA. Nasionale Sinode
kyk ACTA
- GROENEWALD, E.P. 1977. Die briewe van Petrus; die brief van Judas. Kaapstad : NG Kerkuitgewers.
- JANSE VAN RENSBURG, F.J. 2000. Dékor of konteks? Die verdiskontering van sosiohistoriese gegewens in interpretasie van 'n Nuwe Testament-teks vir die prediking en pastoraat, geïllustreer aan die hand van die 1 Petrus-brief. *Skrif en Kerk*, 21(3):564-582.
- JANSE VAN RENSBURG, F.J. & MÖLLER, P.H. 1998. Die relevansievlak(ke) van Galasiërs 3:28 vir die hedendaagse Suid-Afrikaanse samelewing. *In die Skriflig*, 32(1):69-84.
- JORDAAN, G.J.C. 1991. Skrifbeskouing: Deurslaggewende faktor by Skrifverklaring. Potchefstroom : PU vir CHO. Wetenskaplike bydraes van die PU vir CHO. Reeks H: Inougurele Rede nr. 125.
- KROEGER, J.C. & KROEGER, C.C. 1992. I suffer not a woman. Rethinking 1 Timothy 2:11-15 in the light of ancient evidence. Grand Rapids : Baker Book House.
- KUHN, T.S. 1970. The structure of scientific revolutions. 2nd ed. Chicago : University of Chicago Press.
- LOUW, J.P. & NIDA, E.A., eds. 1989. Greek-English lexicon of the New Testament based on semantic domains. Vol. 1 & 2. New York : United Bible Societies.
- MALAN, F.S. 1991. Sinvol lewe vir ander: Die opbou van God se gemeente in 'n gemengde gemeenskap. (*In Roberts, J.H. et al., reds. Teologie in konteks. Johannesburg : Orion. p. 187-218.*)
- MOUTON, J., VAN AARDE, A.G. & VORSTER, W.S., reds. 1988. Paradigms and progress in theology. Pretoria : Human Sciences Research Council.
- RAMSAY, W.M. 1906. Pauline and other studies in early Christian history. London : Hodder & Stoughton.
- ROBINSON, T.A. 1988. The Bauer thesis examined: The geography of heresy in the early Christian church. Lewiston : Edwin Mellen.
- STRABO. Geography. Vol. II. (The Loeb Classical Library.) London : Heinemann. 1949.
- STRACK, H.C. & BILLERBECK, P. 1926. Die Briefe des Neuen Testaments und die Offenbarung Johannis erläutert aus Talmud und Midrasch. Munchen : Beck.
- SNYMAN, G. 1992. Binnegevegte in die GKSA: verskuiwing van "plausibility structures"? *In die Skriflig*, 26(3):351-367.
- VAN BRUGGEN, J. 1974. Emancipatie en Bijbel. Kommentaar uit 1 Korinthe 11. Amsterdam : Bolland.
- VAN DER ELST, J. & VAN DER WALT, E. 1997. Handleiding vir nagraadse studie. Potchefstroom : PU vir CHO.
- VAN DER WALT, B.J. 1987. Verrassings vir die vrou uit die Nuwe Testament. (*In Van der Walt, B.J., red. Venster op die vrou. Potchefstroom : PU vir CHO. Wetenskaplike bydraes van die PU vir CHO. Reeks F. Reeks F3: Versamelwerke. Nommer 31. p. 98-120.*)
- VAN DER WALT, C. 1987. Vrouebeelde – toe en nou. (*In Van der Walt, B.J., red. Venster op die vrou. Potchefstroom : PU vir CHO. Wetenskaplike bydraes van die PU vir CHO. Reeks F. Reeks F3: Versamelwerke. Nommer 31. p. 1-17.*)

- VAN HUYSSTEEN, J.W.V. 1987. Teologie as kritiese geloofsverantwoording. Teorievorming in die sistematiese teologie. Pretoria : Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing.
- VAN TILBORG, S. 1996. Reading John in Efesus. Leiden : Brill.
- VAN UNNIK, W.C. 1947. Hedendaagse probleme in de Nieuw Testamentische Wetenschap. Utrecht : Nijkerk.
- VERGEER, W.C. 1999. 1 Timoteus. (*In* Vosloo, W. & Janse van Rensburg, J.J., *reds.* Die Bybellenium Eenvolumekommentaar. Vereeniging : CUM. p. 1627-1642.)

Kernbegrippe:

vrou in die amp
anomalieë
Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika

Key concepts:

women in office
anomalies
Reformed Churches in South Africa